



הרב אביגדור אונא
שיעור בבית-הכנסת "בנין-ציון"

הרב אביגדור אונא זצ"ל

"ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות
נר תמיד."

הרב אביגדור אונא זצ"ל כתב, וסיים זמן קצר לפני הסתלקותו, ספר זה וכלל
בו את מיטב דיוקו ועיוניו וביאוריו על המשנה החביבה לו כל כך, עד שסיים
ששה סדרי משנה ע"ט פעם. הוא שם לו בספר כעין כתר לכל מפעלו הלמודי,
והקים לעצמו ציון לגפש חיה.

הרב אביגדור אונא זצ"ל נולד בכ"ז בשבט התרס"ד (1904), במאנהיים שבדרום גרמניה. בנם של הרב יצחק אונא זצ"ל, מחשובי רבני אשכנז בדור האחרון שלפני השואה, ומצאצאי הרב יצחק דב הלוי במברגר מווירצבורג, ושל גרטרוד לבית גויטיין, אף היא בת לשושלת רבנים מהונגריה בהם מחבר "כסף נבחר", היה הרביעי לשמונה אחים ואחיות.

את בית אבא וחינוכו הוא מתאר בהערכה ובחום בפרק מבוא שכתב לספר "למען האחדות והיחוד, משנתו וחייו של מהור"ר יצחק אונא" (קרית-ספר ירושלים, תשל"ה): "על אף תנאים חומריים קשים זכו הילדים לחוויית ילדות מלאת חדווה ושמחה, משום שאביהם ואמם פעלו מתוך הרמוניה שלמה." החיים בבית אבא טבעו את חותמם בבו והיו לו למופת בחייו.

את תחילת חינוכו למצוות קיבל מאימו שלימדה את בניה בביתם. כך הורחקו מהשפעתו של בית הספר הגרמני-הנוצרי בגיל שבו הילד הרך והרגיש קולט רשמים לכל ימי חייו. כך גם היה זמנם של הילדים פנוי יותר ללימודי קודש, וכבר מגיל חמש לימדם אביהם, הרב, עצמו תורה ואחר כך ג"ך, מפרשים, משניות, גמרא והלכה כל השנים שהיו בביתו.

מילדותו היה רגיל לקבוע עתים לתורה, הרגל שדבק בו כל ימי חייו גם כאשר עבד רוב שעות היממה לפרנסת המשפחה. נאמן למסורת המשפחה הקדיש הרבה מזמנו ללימוד משניות המעניקה ללומדה את ראיית השלמות של התורה שבעל-פה. בעיניו החדות, בשכלו הישר ובבקיאות רבה הוא דן בכל אשר מצא במשנה להתגדר בו. תוצאות חקירותיו במשנה היו כעין "שמן זית זך", "כתית" שנרכשו ביגיעה רבה, בבחינת "יגעת ומצאת תאמין", ובעיון רב, בגירסאות בכתבי יד, והתבססו על ידיעותיו הרבות של המחבר בטבע העולם בבחינת "מה רבו מעשיך ה'" ובענייני מלאכה ומסחר ושאר הליכות בני אדם.

שנה אחת למד בבית-ספר עממי ושש שנים בגימנסיה. היו אלו השנים הקשות של מלחמת העולם הראשונה ואחריה. עקב קשיי הפרנסה קיבל על עצמו, והוא בן ט"ו שנים, להפסיק את לימודיו ולעזור בפרנסת המשפחה. שכן הוא חש באחריותו כלפי המשפחה וביכר את צרכי הזולת, על צרכיו הוא. הוא החל לעבוד כשוליה בבית מסחר יהודי גדול לתבואה בסיטונות וכמעט עשר שנים למד את המקצוע על כל ענפיו והיה לפקיד ראשי וליד ימינו של

הבעלים. כל השנים הללו למד בשקידה לימודי קודש אצל אביו הרב ואף נתן שיעורים בבית הכנסת.

חרף הצלחתו הרבה בעבודתו לא ראה בה את מטרת חייו, וכאשר השתפר המצב הכלכלי ורוב האחים גמרו את לימודיהם החליט להמשיך את לימודיו. בעוד הוא ממשיך בעבודתו עמד, תוך זמן קצר, בבחינות הבגרות החיצוניות, משימה לא קלה בימים ההם. בשנת תרפ"ט (1929) נרשם לבית-המדרש לרבנים בברלין וכדי לעמוד בדרישה לתואר אקדמאי, נרשם גם לאוניברסיטה, לפקולטה לכלכלה. לאומית. הודות ללימודיו בבית אבא ולידיעותיו העמוקות נתקבל ישר למחלקה העליונה של בית המדרש לרבנים שם קיבל התרת הוראה בראשית שנת תרצ"ג (1932). עוד בעת לימודיו עבד במחלקה הסוציאלית של הקהילה היהודית ולימד בבית היתומות "אהבה", כל זאת בהתנדבות, שכן אהב לעבוד עם בני אדם בכלל ועם ילדים בפרט. במוסד "אהבה" גם הכיר את אשתו לעתיד שהיתה שם מחנכת.

עם עליית שלטון הרשע בגרמניה, בטרם השלים את עבודת הדוקטור, החליט לעלות לארץ-ישראל. הרב אביגדור אונא עלה לארץ בסיון תרצ"ג (מאי 1933). הוא מונה פקיד-מנהל בחנות הספרים "הכל לנוער" של הוצאת "אמנות" במושבה פתח תקוה, משם עבר לירושלים וכעבור שנים אחדות נעשה בעצמו בעל החנות. זמן קצר אחרי עלייתו, בט"ז בתמוז תרצ"ג נשא לאשה את חוה לבית גרומבכר, בת למשפחות רבנים מצד אביה ומצד אמה, ויחד יסדו את ביתם בירושלים, בית יהודי חם לשלושת ילדיהם, פתוח לאור-חיים, ששררו בו השלווה והאושר. כבנים נאמנים הפצירו, הוא ואחיו, בהורים ושכנעום לעלות לארץ.

כבעל חנות, במגעיו עם לקוחותיו, ראה תמיד את הצד האנושי. והילדים מצאו בו אדם שהאיר להם פנים ושמה להשיב על שאלותיהם.

עקב מיעוט הספריות הציבוריות בארץ, בימים ההם, וכדי להשביע את רעבון הילדים לספר טוב, פתח ספרנית ילדים בחנותו ובה ממיטב ספרות הילדים, כללית כיהודית. בעצמו ייעץ לילדים וסייע בידם לבחור במתאים להם. עד היום זוכרים אותו ירושלמים רבים כמי שהקנה להם הרגלי קריאה טובים. כשהחליט משרד החינוך להוציא רשימת ספרי קריאה מומלצים לילדים פנה אליו, עם עוד שני מומחים, להכין את החוברת.

עוד חידוש חשוב שהנהיג בחנותו היתה קניית ספרי-לימוד משומשים ומכירתם, מפעל שהיה כרוך ביגיעה רבה אך בא להקל על אנשים מעוטי אמצעים.

חרף העבודה הרבה מצא זמן לחינוך ילדיו וקבע גם להם עתים לתורה. בארוחה המשותפת למדו הבנים זה אחר זה את פרקם, חומש בקטנותם ומשגדלו משנה והלכה. ועוד קבע להם שיעור בגמרא בשבתות ובערבים.

בשנת תשי"ב מתה עליו רעייתו חוה ז"ל. כעבור שלוש שנים נשא את צלה לבית לוי שחיה לצידו למעלה מחצי יובל שנים וגידלה את ילדיו.

בשנת תש"ל, עם פרישתו לגימלאות, שכמו חיכה לה שנים רבות, נפנה לתורה (וסיים ש"ס בבלי), למחקריו ולטיפוח בית הכנסת "בנין ציון" מיסודו של אביו ז"ל. כאן כיהן הרב אביגדור אונא זצ"ל כ-30 שנה, לא רק כרב וכמגיד שעורים אלא גם כבעל תפילה, בעל קריאה וראש הקהילה. הוא ראה יעוד מקודש בשמירתם של הנוסח והמנהג המקוריים של דרום אשכנז. הוא תרגם, ערך והוציא לאור במהדורה מדעית את "פנקס התקנות והרי"ש שומים של החברה קדישא דג"ח וורמיישא" (מוסד הרב קוק ירושלים, תש"ם). כן חיבר את הפרק על מנהגי יהדות אשכנז בספר "ילקוט המנהגים — ממנהגי שבטיישראל" שהוציא אגף החינוך הדתי במשרד החינוך והתרבות (ירושלים, תשל"ז) ואף הקדים לספר הקדמה כללית על המנהג. חיבור זה התפרסם בבימות שונות ובלשונות אחדות. בארכיון למוסיקה דתית באוניברסיטה העברית שמורים הלחנים והנוסח שהקליט ושהוקלטו בבית-הכנסת.

יחד עם אחיו ובן דודו הרב יוסף אונא ז"ל הוא ליקט, תרגם והוציא לאור כתבים מעזבונו של אביו, בהם: "שואלין ודורשינן", שאלות ותשובות ודרשות (תל-אביב, תשכ"ד), "הרמב"ן" (קרית ספר ירושלים, שלוש מהדורות), והספר "למען האחדות והייחוד".

עם כל פועלו הרב היה עניו, הלך בשביל הזהב ושלל את הקיצוניות. הוא חי חיי רוגע בחיק משפחתו והשתדל להשריש בבניו את אהבתו לתורה, לעולמו של הבורא ולחיים.

הוא היה בעל צדקה, ירא שמים ובר לבב והיה זהיר במצווה קלה כבחמורה וקיימה בכוונה. בימיו האחרונים, והוא חלש ותסר אוגים היה תונן ואומר: "חי חי הוא יודך" (ישעיה לח, יט).

עוד בשכבו על ערש דוי זכה לראות את עלי הספר שלפנינו. בני משפחתו וידידיו השלימו אחרי מותו את הוצאתו לאור. הספר מונח עתה לפנינו, לא רק לזכרון למחבר מחבב המשנה בכל ישותו אלא גם כמעין לחכמה לדורות. הרב אביגדור אונא זצ"ל נסתלק לחיי עד ביום השני לסדר "ואתה תצוה", ו' אדר התשמ"ב. תנצב"ה.

הבעת תודה

אני רואה חובה נעימה להביע את תודתי הכנה לכל אלה שעזרו לי בעבודתי, בעצה טובה, בהפניה למקורות שראוי היה להשתמש בהם, או בביקורת קונסטרוקטיבית שאת חלקה קבלתי וחלקה הכריחה אותי למצוא לה תשובה. ייזכרו לטובה ר' אשר וסרטיל, הרב פרופ' חיים יצחק לוין, מר מאיר מדן, פרופ' הרב עזרא ציון מלמד, ר' יוסף שמואל פוגל, פרופ' יהודה פליקס. תודה וברכה מיוחדת נתונה לפרופ' יעקב זוסמן, שלא חסך זמן ומחשבה בעצותיו הטובות בהכנת הספר, וכן לקרן וורצווילר וליושב הראש שלה, הרב משה מקס גרינוולד, שסייעו בהוצאתו. כן אני מודה לבני יכין אונא שתתם מנסיונו להצלחת הספר. כולם יבואו על הברכה.